

Bill Jordan og basisindkomst/borgerløn

Erik Christensen

Uddrag af bogen Erik Christensen: "Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé." Hovedland 2000. s.142-159.

En fortælling om udviklingen af det sociale medborgerskab:

En analyse af Bill Jordans medborgerskabsparadigme

En »basic income« pioner

Bill Jordan (f. 1941) er en af »basic income«-ideens pionerer i den samfundsvidenskabelige verden i England. Han var en af stifterne af det forskningsnetværk, der blev dannet først i England (»Basic Income Research Group« (BIRG) (1984)) og siden internationalt (»Basic Income European Network« (BIEN) 1986)).

Bill Jordan er oprindeligt uddannet socialrådgiver (»social worker«) og fungerede i nogle år som sådan, før han blev sociolog og siden kom til at undervise socialrådgivere i Social Studies på universitetet i Exeter i England. Her har han i mange år fungeret som Reader i Social Studies ved siden af et virke som gæsteprofessor ved flere europæiske universiteter i de senere år (bl.a. Aalborg Universitet).

Allerede i begyndelsen af 1970'erne var han fortaler for borgerlønstanken både politisk og videnskabeligt. I løbet af de sidste 25 år har han skrevet en lang række centrale bøger, hvor han fra forskellige synsvinkler udvikler sit syn på borgerlønsidéen.

Et personligt paradigmeskift med teoretiske konsekvenser

Det var via Bill Jordans egen arbejdsmæssige og politiske praksis, at han fik øjnene op for »basic income« idéens betydning. »My commitment to the basic income principle was originally based on experience and intuition rather than philosophy« (Jordan 1992:155). I begyndelsen af 1970'erne blev han sekretær for en ny bevægelse for sociale klienter i England (»The Claimants Union Movement«) i en mindre by (Newton Abbot). Denne var ramt af stor arbejdsløshed og havde derfor fået en fattigdomsbevægelse.

Her oplevede han, hvorledes arbejdsløse og sociale klienter blev tvunget ud i passivitet, magtesløshed og økonomisk marginalisering, der mange gange førte til afvigelser, kriminalitet, og som ødelagde et helt lokalsamfund. De befandt sig i en fattigdomsfælde (»the poverty trap«), som de ikke kunne komme ud af. Jo hårdere de arbejdede, jo værre blev det for dem.

Det farlige i systemet var ifølge Jordan, at det producerede en splittelse i arbejderklassen: »The working class is being split into a high-productivity sector, represented by the trade unions, and a have-not sector, which must represent itself.« (Jordan 1973:7). Desuden skabte det en klientmentalitet: »an attitude of mind in which all else is secondary to the question of how to get more from Social Security, and all the frustration and resentment generated by this degraded existence is directed against this one institution« (ibid:85).

Det dårlige ved systemet var ikke, at det gav et tilskud til lønnen, men at det var betinget og stigmatiserende og betød en afhængighed af staten. Jordan talte derfor om skabelsen af statslige fattiglemmer: »State pauper unable to earn enough to feed his family, dependent on subsidiation of his bare existence« (ibid:17), som i slutningen af det 18. århundrede.

Fattigdomsbevægelsen vendte sig mod det sociale system og forlangte »some form of guaranteed income, a real living income for people in work and out of it« (ibid:73). Disse erfaringer overbeviste Jordan om behovet for et helt nyt arbejdsmarkeds- og socialsystem, og om, at det eneste, som kunne ophæve denne tilstand, var skabelsen af en »basic income«, der var ubetinget.

En historisk fortælling om »Speenhamland-systemet« som redskab til at forstå nutiden

Mens Jordan fungerede som sekretær for bevægelsen, skrev han en lille bog (1973), hvori han gav en eksemplarisk analyse af den nutidige situation set i forhold til situationen i England mellem 1775 og 1834 med fattiglovene i det såkaldte »Speenhamland«system.

Jordan mente, at det ny »Family Income Supplement«system, der blev indført i England i begyndelsen af 1970'erne, i sine effekter kunne sammenlignes med »Speenhamland«systemet. Begge systemer byggede på, at alle, der havde mindre end en minimumsindkomst, skulle have en offentlig ekstraindkomst.

Det førte imidlertid til, at lønningerne blev sænket til under den garanterede minimumsindkomst med en forstærkelse af fattigdomsfælden til følge. Det kunne derved blive en statsstøtte til arbejdsgivernes sænkning af lønningerne. De fattige blev låst fast i en »fattigdomsfælde«. Hvis man først fik støtte, var det svært at komme ud af den: Jo mere man arbejdede, tenderede den løn, man fik, mod at falde, hvorfor man skulle have stadig større støtte af staten. Og man fik ikke selv nogen større belønning for sit hårdere arbejde. De befandt sig i den klassiske »double-bind« situation. De blev straffet, lige meget hvad de gjorde. Det var et moralsk undergravende system.

I 1834 brød det gamle system sammen, dels fordi det var for dyrt og derfor politisk eksplosivt, dels fordi det var for demoraliserende. Det blev erstattet af et rent liberalistisk system, hvor man fik valget mellem: 1. Frihed til at underkaste sig markedet og, hvis man ikke kunne få job eller leve af den løn, man fik her, friheden til at dø af sult eller 2. Et liv med offentlig forsørgelse, men med den komplette fratagelse af frihed og civile rettigheder, som var forbundet med »fattig- og arbejdshusene.«

B. Bill Jordans første borgerlønsfortælling

Opgør med tre socialpolitiske traditioner (fortællinger)

Jordan startede i 1970'erne sit livslange projekt med at skabe et samfundsvidenskabeligt borgerlønsparadigme. Han begyndte med at undersøge de forskellige socialpolitiske traditioner i

England (Jordan 1976). Det blev gjort ud fra den antagelse, at for at finde ud af hvilken velfærdspolitik, der kunne forme fremtiden, måtte man kende fortidens og nutidens fortællinger til bunds.

Han så nogle undergrundsstrømme («underground streams») i samfundet, som havde deres egen historie, og som gennemsyrede mennesker og institutioner, og som man må kende for at kunne være med til at påvirke fremtidens velfærdspolitik. »I have identified three elements, which seems to me to be likely to influence the future relationship between freedom and welfare in our society« (ibid:2).

De tre traditioner (fortællinger) var: 1. En konservativ/liberal tradition for socialpolitik. 2. En kritisk marxistisk og libertær tradition og 3. En paternalistisk tradition præget af en fabiansk, socialdemokratisk filosofi.

De to første var kritiske over for velfærdsstaten fra henholdsvis højre og venstre på hver deres måde, hvorimod den sidste kunne ses som velfærdsstatens hovedfilosofi.

Jordans kritik af de tre traditioner bestod i at fremdrage både nogle stærke og svage sider i hver tradition. Den konservative/liberale traditions styrke var, at den havde øje for den undergravning og nedvurdering af medborgerskabet («citizenship»), som uundgåeligt var forbundet med visse former for offentlig understøttelse. Kun en universel og alt omfattende opfattelse af medborgerskabet kunne få mennesker til at opfatte sig som lige medborgere. Derfor mente Jordan, at den frihedsindsigt, der lå i det 19. århundredes liberalisme, måtte adskilles fra den liberale økonomiske forståelse.

I den socialdemokratiske/fabianske opfattelse af velfærden, som i høj grad i praksis havde påvirket velfærdsinstitutionerne, var den paternalistiske opfattelse dominerende. Den havde været med til at beskytte mennesker («protect people»), men dens svaghed havde været en undervurdering af kontrollens og overvågningens negative betydning og den enkeltes frihed («underestimate the value of freedom and the dangers of harming people by trying to help them« (ibid:169).

Den kritiske marxistiske traditions styrke havde været at lægge vægt på den personlige frihed, hvorimod den havde været svag i sine forslag til konkrete organisatoriske, institutionelle ændringer, når man så bort fra forslag om totale systemændringer.

Fra de tre traditioner mente Jordan, man kunne uddrage væsentlige indsigter om medborgerskabets betydning (den liberale tradition), om statsinterventionisme for at beskytte over for markedet (den socialdemokratisk-fabianske tradition) og den personlige friheds betydning (den libertære-marxistiske tradition).

Borgerløn som ny fortælling i forlængelse af de gamle

Med afsæt i den engelske sociolog T.H. Marshalls tanker (1950) om det civile, det politiske og det sociale medborgerskabs udvikling foreslår Jordan et nyt »approach to the welfare state which balances the concepts of citizenship, personal liberty and state intervention« (ibid:215). Marshall var optimistisk og forestillede sig faktisk, at alle vil garanteres »the essentials of a decent and secure life at every level, irrespective of the amount earned«. Men efterkrigstidens velfærdssamfund kom til at fungere under en forudsætning om vækst og fuld beskæftigelse, hvor han overså, at de nye velfærdsinstitutioner også blev midler til at kontrollere og udelukke borgere fra et fuldt medborgerskab.

Muligheden for det sociale medborgerskab blev aldrig en ret for alle, men kun en ret for dem, der ikke kunne klare sig på arbejdsmarkedet.

For Jordan at se havde fraværet af rigtig frihed og værdighed for de laveste statusgrupper været den største svaghed ved hele velfærdsstaten (»a true freedom and dignity for lowest-status groups« (Ibid:109-110).

Og her ville hans forslag om en garanteret basisindkomst netop kunne forene hensynene til medborgerskab, personlig frihed og statsintervention:

»My proposal of a guaranteed income would support the family in an entirely different way. It would give an income, as of right, to each individual adult with care of children, thus favouring

neither single parents nor couples. It would not force men to work to provide, or women to claim to depend. It would allow the maximum choice – of work pattern, of child care patterns, of styles of living. It would not disadvantage individuals who choose to bring up their children in communes of adults, or couples who joined together to make a joint household.« (Ibid:187).

Jordan har en klar bevidsthed om, at man på den ene side ikke kan tænke sig et fundamentalt brud med de forskellige socialpolitiske traditioner, men skal se fremtiden i forlængelse af de bestående traditioner. Derfor knytter han også an til Marshalls medborgerskabsbegreb og er bevidst om, at der må ske en fornyelse i forhold til alle traditionerne.

Hans forestilling videreudvikler den social-liberale traditions forestilling om socialt medborgerskab, kombinerer det med den kritisk-libertære traditions opmærksomhed omkring personlig frihed og kobler disse to elementer sammen med den fabianske opmærksomhed omkring statslig intervention for at beskytte mennesker i forhold til markedet, til et nyt begreb om »basic income«. Det kan ses som et første kreativt forsøg på skabelse af en ny forestilling igennem dekonstruktion af de eksisterende forestillinger og rekonstruktion af noget nyt.

Værdierne bag Bill Jordans borgerlønsparadigme

Den socialdemokratiske velfærdsfortællings krise

I begyndelsen af 1980'erne skete en række radikale ændringer i det engelske samfund, som fik afgørende betydning for de analyser og billeder af samfundet, som Jordan udviklede i 1980'erne. England oplevede med Margaret Thatchers overtagelse af den politiske magt i 1979 i de følgende år en liberal-konservativ revolution i den hidtidige velfærdspolitik. I den økonomiske politik skete et radikalt skift fra en keynesiansk politik til en relativt renlivet monetaristisk politik, hvilket betød et angreb på den hidtidige velfærdsstatspolitik.

Samtidig oplevede man en situation med høje produktivitetstigninger og stigende arbejdsløshed, hvilket fik Jordan til at tale om en ny situation med »Automatic poverty« (Jordan 1981). Hvor den økonomiske vækst hidtil havde været oplevet og beskrevet som universalmidlet til at skabe

beskæftigelse, begyndte man at se nye sammenhænge, idet vækst nu samtidig blev forbundet med øget arbejdsløshed.

Midt i 1980'erne mente Jordan (Jordan 1987), at man kunne tale om, at forudsætningerne for det, man kunne kalde »det socialdemokratiske kompromis« bag velfærdsstaten, der ikke alene havde fungeret i England, men også i det meste af Vesteuropa fra 1945, var ændret afgørende:

»Det socialdemokratiske kompromis« havde følgende komponenter: 1. En forudsætning om, at fuld beskæftigelse skulle søges opnået ved statens økonomiske politik. 2. En forudsætning om, at medlemmerne af husholdningerne delte hovedforsørgerens indkomst mellem sig samtidig med en traditionel kønsmæssig arbejdsdeling omkring husholdningsarbejdet. 3. En forudsætning om, at den økonomiske vækst skabte stigende levestandard bredt i samfundet. 4. En forudsætning om en moralsk konsensus om velfærdsstaten.

Jordan mente i begyndelsen af 1980'erne, at disse baggrundsantagelser bag det såkaldte socialdemokratiske kompromis var smuldret. Det er på den baggrund, at han i 1980'erne udsendte en række bøger, hvor han fra forskellige vinkler forsøgte at tegne en række billeder af de værdimæssige forudsætninger for skabelsen af et nyt kompromis, der kunne bære en ny velfærdsstat.

Forestillingen om den individuelle autonomi

I den proces forsøgte Jordan først at udvikle et nærmere begreb om individuel autonomi (Jordan 1985). Hvorledes skal man definere autonomi? Det betyder direkte oversat selvstyre. Det er mere end frihed eller kan ses som både positiv og negativ frihed. Jordan analyserer det i forbindelse med en klarlægning af statens væsen. Hans projekt var at skabe »a model of political authority consistent with equal autonomy for individual subjects« (ibid:16).

Staten er den instans, der bestemmer grænserne for alle andre systemer i samfundet (»determining the boundaries and the rules of all the other systems of activity in the community« (ibid:1)). Han betragter således staten som et normativt system lige så vel som et regulativt og selvopretholdende (»a normative system as well as a regulative and self-preserving one« (ibid:2)).

Hidtil er det ikke lykkedes at forene autoritet og autonomi i noget eksisterende politisk system. Jordan mener, at både den liberale kapitalisme og den marxistiske planøkonomi i praksis var blevet drevet mod at bruge øget kontrol og tvang i deres bestræbelser på at holde samfundet sammen og maksimere væksten, og at disse systemer også teoretisk manglede at gennemtænke forholdet mellem autoritet og autonomi.

Den individuelle autonomi har ifølge Jordan noget at gøre med den sociale rolle i forskellige sociale sammenhænge, både markedsrollen, statsrollen og rollen i familien.

Den defineres som evnen til at foretage valg og lægge planer (»a capacity to make choices and plans« Ibid:5), og det har noget med rollerne i alle samfundssfærer at gøre, (»freedom from unfair exploitation in various social roles« (ibid:11)).

Hvis man ser på samfundet, som det fungerer i dag, mener Jordan ikke, at denne autonomi eksisterer. Det gælder f.eks. retten til at lade være at sælge sin arbejdskraft, og det gælder f.eks. den afhængighed gifte kvinder står i i forhold til deres mænd eller staten (som klienter). Marshall troede, at han lagde grunden til et nyt universelt medborgerskab, men modtagerne af socialhjælpen blev ikke autonome. Det ville forudsætte, at de blev behandlet lige i forhold til dem i arbejde (»to treat recipients as free and autonomous persons, enjoying at least the same liberties and choices as people in employment« (ibid:333-334)).

Jordan opstiller en række forudsætninger for opnåelse af individuel autonomi:

»First, an individual needs some basic security and predictability about his or her life – to be safe from physical assault, to have means for physical survival, to know what other resources are at his or her disposal, to know that these will not be stolen, and so on.

Second, an individual needs certain rights against being compelled to do things other than follow his or her plans. Forced labour or military service infringe autonomy, unless they can be shown to be necessary for the basic security which is the first condition for autonomy.

Third, an individual needs to have choices between courses of action, and to have opportunity, information and incentive to exercise these choices. Without these elements, the autonomy which consists in having one's own principles, plans and projects will not be a practicable reality.« (Ibid:5-6).

Det er Jordans påstand, at den moderne stats legitimitet hænger sammen med, om den kan sikre denne individuelle autonomi »there is an implicit obligation on all forms of political authority to secure the conditions of equal autonomy for all persons subject to its authority.« (Ibid:11). Det kalder han det lige autonomiprincip (»equal autonomy principle«). Selvom alle regeringer siger, at det er deres hensigt at leve op til et sådant mål, har ingen hidtil gjort det.

Men Jordan mener, at både liberale og marxistiske samfund ville kunne leve op til dette mål ved at indbygge et nyt princip i deres systemer, en garanteret basisindkomst. »This new principle would give each system within the logic of its own conception of the individual, autonomy and society, an opportunity of developing the equal autonomy of all its citizens.« (Ibid:12). Han kom altså frem til, at en form for borgerløn var et middel, der kunne sikre, at staten faktisk levede op til »lige autonomi-princippet«.

Retfærdighed som nyt princip for fordeling af velfærd

Jordans næste projekt var en omformulering af samfundsteorien ud fra et nyt referencepunkt. Nu var det ikke den enkeltes valgmuligheder, der var i fokus, men fordelingen af velfærd og det generelle syn på velfærd i samfundet, der interesserede ham. Han talte om at nytænke eller skifte synsvinkel på velfærd (Jordan 1987). Han lagde op til et paradigmeskift.

På dette felt kritiserer, opløser og kombinerer han også de liberale og de marxistiske idéer på nye måder. Hans analyse kan igen ses som en teoretisk dekonstruktions- og rekonstruktionsbevægelse. Han »går ned under« de ideologiske begreber, finder modsætningerne i dem, finder nye delelementer og forsøger at kombinere dem i nye helheder.

Hans udgangspunkt i velfærds-analysen er den berømte engelske sociolog Richard Titmuss (1958), der skelnede mellem forskellige former for velfærd, social velfærd, fiskal velfærd og

virksomhedsnær velfærd, og derved knyttede velfærden til udviklingen i arbejdsdelingen i det moderne samfund, til de tre sfærer: En stats-, en markeds- og en civil samfundssfære. Han ser som sin opgave at bryde ud af »stereotypical assumptions about what constitutes welfare, or how it can be provided« (ibid:2).

Jordans udgangspunkt er, at den hidtidige fordeling og opfattelse af velfærd er brudt sammen. »The consensus that underpinned the welfare state has broken down« (ibid:9).

1. Der må tænkes nyt om, hvad velfærd er.
2. Det må klargøres, hvad der ligger i de overordnede principper for fordeling af velfærd mellem samfundssfærene.
3. Og man må fastlægge hvorledes fordeling mellem sfærerne skal være fremover.

Jordan giver det civile samfund primat i sin samfundsteori. Det er de uformelle relationer, der er grundlaget i samfundet. Jordan tager derfor i sin analyse udgangspunkt i den personlige velfærd i familien og fordelingsprincipper her. Disse relationer er historisk de ældste, og de er grundlaget for både marked og politik: »They are also essential for the functioning of the economy and the political order. I have argued in this book that they provide the moral basis for all social integration« (ibid:217).

I de uformelle sammenhænge er retfærdighed et grundlæggende princip for vurdering af værdien af social samvær. »It seems to me that fairness is the primary value that we appeal to in every day life, when negotiating about welfare« (ibid:52).

Retfærdighed har imidlertid mange dimensioner og forstås forskelligt i forskellige politiske traditioner og filosofier. Om noget er retfærdigt begrundes normalt med:

1. Om man har ret til at have noget eller gøre noget (»right«) eller
2. Om man har fortjent noget (»deserts«) eller
3. Om man har behov for noget (»need«).

Den liberale tradition har især fremhævet rettighedsaspektet, den socialistiske især behovsaspektet, og den fabianske om man har fortjent det.

I de personlige sammenhænge er det især spørgsmål om evner og behov, der har betydning for om noget kaldes retfærdigt, og spørgsmål om rettigheder og fortjeneste betyder mindre: »In ordinary life, I have argued, we act predominantly from motives of fairness, based on perceptions of ability and need.« (Ibid:69).

Jordan viser i sin analyse, at der er en modsætning mellem hverdagslivets opfattelse af retfærdighed og de dominerende opfattelser i den socialistiske og liberale tradition. Hans synspunkt er, at ligesom retfærdighed er afgørende for velfærdsfordelingen i de uformelle sociale systemer, bør den være det i de store formelle systemer (stat og marked). Og her bør man følge samme grundprincip for opfattelse af retfærdighed som i de små sociale systemer, som en balance mellem behov og evner.

Den liberale tradition har især været knyttet til forestillinger om besiddelsen af ejendom og byttet på markedet og derfor været optaget af at sikre frihed for ejendomsbesidderne. Heroverfor har den socialistiske tradition især været optaget af statens rolle i dækning af behov, som ikke kunne dækkes ad anden vej (enten familien eller markedet) og her været ledt af lighedsforestillinger.

Jordan foreslår en forening af den liberale frihedstradition med den socialistiske lighedstradition omkring velfærd på en ny måde: »Permit a reconciliation of freedom and equality which included some elements of the liberal view of welfare along with others from the socialist view.« (Ibid:87).

For at det kan ske, må både liberalister og socialister ændre opfattelse på nogle områder: »Liberals may have to reconsider their view of the efficacy of the market in order to accommodate an acceptable standard of equality in terms of citizenship, and socialists may have to rethink the role of state power in securing fairness and freedom« (ibid:37).

For Jordan kan hverken frihed eller lighed være et overordnet mål i sig selv. Det er derimod retfærdighed, som netop udtrykker en kombination og balance mellem lighed og frihed. En fordeling kan blive mere retfærdig ved at blive mere lige og mere fri. Derfor siger han: »Freedom is one of the elements in individual welfare that we might wish to redistribute, but it is not itself a

criterion for comparative welfare, whereas fairness is a criterion of comparative welfare, but is not something that can be redistributed.« (Ibid:80).

Med hans tilgang til en »basic income« skal man: 1. Først politisk sikre en lighed i behovstilfredsstillelsen (et socialistisk moment). 2. Dernæst skal den enkelte gives frie muligheder for at realisere sine projekter (det liberale moment).

Men det er vigtigt med rækkefølgen: Først skal der politisk skabes en lige ramme, dernæst skal der gives frihed til at udfylde den. I dag har man nærmest det omvendte forhold. Først gives der frihed til at følge sine projekter, så forsøger man at genfordele ressourcerne på en restriktiv måde til dem, der ikke kan klare sig.

»The advantage of an approach to fairness which aims to give equality as the starting point of co-operation rather than using redistribution as the means of equalizing the outcome, is that it leaves people far freer to organize their co-operative associations, and adjust the benefits according to their subjective views of their personal welfare.« (s. 88).

Retfærdighedsanalysens konklusion ligger helt i forlængelse af analysen af autonomien: De liberale skal tillade autonomi i forhold til markedet (frihed til at bortvælge lønarbejdet) og socialisterne skal tillade autonomi i forhold til staten (frihed for klientgørelse). Med hensyn til fordelingsperspektivet mener han, at de liberale skal acceptere, at der sker en lige politisk forhåndsfordeling af ressourcer (før markedsfordelingen), og socialisterne må acceptere, at der gives individerne frihed til selv at følge deres projekter.

Jordan har hermed fundet en formel, hvor lighed og frihed kan kombineres på en ny måde. Man tildeles en rettighed til at få tilfredsstillet sine grundlæggende behov og gives samtidig en frihed til at tilfredsstille sine behov herudover.

Jordans hovedidé er som tidligere nævnt, at der må ske en anden sammentænkning af de grundlæggende velfærdsprincipper for at skabe fleksibilitet mellem sfærerne: »It should enable flexibility of transfer between formal and informal spheres and compensation in one for difficulties in the other« (ibid:70). Det centrale er at skabe muligheder for at bevæge sig mellem sfærerne. Her

giver en basisindkomst ikke alene en mere retfærdig fordeling, men også en øget fleksibilitet. I stedet for at vælge mellem sfærerne som alternativer og se dem i et substitutionsperspektiv, kan de med en basisindkomst ses i et komplementaritetperspektiv.

»Instead of having to choose between state, commercial or informal care largely as alternative, and often as substitute for, rather than complements to, each other, it would allow each individual and household to construct a mixture of care from all three sources.« (Ibid:202).

»A new system for income maintenance, which aimed to meet each individuals' basic needs before he or she entered the labour market or the family, would both allow a fairer redistribution within formal systems of employment and earnings, and would enable a fairer sharing of tasks within domestic roles. In this way social policy would reinforce the moral order rather than obstructing it« (ibid:149).

Ideelt skulle roller og relationer i hver sfære starte fra en basis af lige autonomi. Han taler om en »redefinition of citizenship« og en »redefinition of welfare«. »Basic income« tankegangen betyder en redefinering af alle centrale begreber i forhold til de store idétraditioner.

»Det fælles bedste« og medborgerskabet som grundværdier

I forlængelse af velfærdsanalysen foretog Jordan en dekonstruktion og en rekonstruktion af den liberale og den marxistiske traditions forestillinger om »det gode samfund«. (Jordan 1989). Den var specielt rettet imod det, han kalder »ny-ortodoksien i samfundsteorien«, nemlig public choice-teoriernes bestræbelser på at anvende økonomiske teorier på hele samfundet.

Alle samfundsteorier har indirekte nogle utopiske forestillinger. Det gælder også public choice-teoriene. Jordan mener, at den største fare ved disse nye teorier er virkningerne af deres anvendelse i politikken, fordi de har en række ikke-intenderede konsekvenser og derfor skaber problemer i stedet for at løse problemer.

Jordans projekt er at imødegå denne teoretiske strømning ved at opstille et alternativt syn på, hvad der er samfundsmæssige interesser («an alternative view of interest» (ibid:17)) og en anden utopi for det gode samfund.

Jordan fremfører i modsætning til public choice-teoriene den teori, at samfundsmæssige interesser ikke er noget givet, men at de er socialt konstrueret. Når public choice-teoretikerne registrerer nogle sociale præferencer, må man bl.a. se dem som konstruerede af nogle sociale institutioner.

Hvis man antager, at de kan ændres, antager man også, at præferencer og interesser kan ændres. I Jordans synsvinkel er interesser vanskeligt at forbinde med enkeltmennesker, da menneskers interesser hænger sammen: »Our own interests are not identifiable as separate from those of others, but inextricably linked with others' interests« (ibid:16). Og ikke bare er interesserne sammenhængende med hinanden, de kommer også først frem, når vi taler og handler sammen. »We can know our interests only by debating with those others about the future direction our society should take« (ibid:170).

Jordan ønsker at gøre nogle interesser synlige og argumenterer for muligheden af at skabe nogle fællesinteresser og »et fælles bedste« i et samfund.

Forestillingen om en »basic income« kan ses som en potentiel mulighed for skabelsen af sådanne fællesinteresser.

Men hvordan kan man vide, om der faktisk findes nogle fælles interesser? Jordan har flere argumenter for deres eksistens:

1. I krisesituationer kan man faktisk se, at mennesker arbejder for et fælles bedste. Man så det f.eks. ved færgeulykken i 1987 i Kanalen.
2. Ved eksperimenter kan det også ses, at menneskers adfærd ikke blot er egoistisk (Axelrods eksperimenter).
3. I mange antropologiske studier ses, at der findes en reciprocitet og gensidighed mellem mennesker.

4. Endelig bruger Jordan tankeeksperimentet som argumentation for eksistensen af »et fælles bedste«. Hvad ville menneskene gøre, hvis de ikke var hæmmet af de regler, som er lavet af andre? De ville opføre sig mere socialt.

Jordans forestillingsfigur eller metafor for det gode samfund er staten opfattet som en medlemsgruppe. I stedet for at opfatte staten som et organ, som skal foretage en redistribution som følge af udbytning og dominans i samfundet og på markedet, kan staten ses som »en medlemsgruppe«: »The state becomes a kind of membership group for all members of society, having common risks and pooling their resources rather as other membership groups do«. (Ibid:63). En sådan synsvinkel vil netop være med til at skabe fælles interesser for samarbejde og deling. Jordans argument er, at »basic income is a necessary condition for reemergence of common interest in public good« (Ibid:19).

Jordan genopliver med begreberne om »the common good« den republikanske tradition (»the republican tradition«) i sit syn på medborgerskabet. Han mener, at i den liberale tradition er medborgerskabsbegrebet især blevet et spørgsmål om forholdet mellem individuel frihed og politisk autoritet, og at denne tradition har mistet blikket for forbindelsen med moraliteten og selvinteressen. Det har man derimod ikke i den republikanske tradition, som bygger på følgende opfattelse af medborgerskabet:

- »1. A political community is a shared project.
2. The people who join together to form a political community have a bond to each other, sharing is an essential part of this relationship.
3. The political community aims to achieve the common good of its members.
4. Membership of a political community (citizenship) is an active not a passive proces; the members must rule themselves.
5. Power used to activate commitment to the common good is self-rule, the collective ability to achieve the goals of the community« (ibid:70-71).

I denne opfattelse skaber medborgerskabet forbindelsen mellem den enkeltes interesse og det gode samfund. »Citizenship provides the bridge between individual interest and the good society« (ibid:73). Det er fordi markedet og staten har invaderet mere og mere af samfundet, at den

konkurrencemæssige og passive tilbagetrækning har truet idealet om deltagelse i skabelsen af delte goder.

I den nærmere karakteristik siger Jordan, om »The Common Good«:

1. The common good is actively created by citizens participating together in some shared process.
2. The common good is qualitative rather than simply quantitative. All share in a whole quality of social relations which is not susceptible to quantitative division.
3. The common good is purposeful, and the means of achieving it must be adapted over time, if social and economic changes are not to undermine it.
4. The common good requires power to be used to structure interests and distribute assets, so as to create conditions for active participation and self-rule. But power used to further the interest of individuals and groups corrupts society and destroys the common good.« (Ibid:85).

Jordan ser kun en »basic income« som det første skridt imod en ny version af det gode samfund (»the first step towards a new version of the good society« (ibid:124)). Den vil gøre en ende på en form for udbytning, nemlig den udbytning som flertallet foretager af et ekskluderet mindretal. Det vil ikke i sig selv sikre, at det gode samfund faktisk bliver skabt, men netop lægge en ramme for, at underklassen kan blive inkluderet i den samme form for medborgerskab, som er fælles for alle. »Basic income« ses altså som et element i udviklingen af et civilt samfund og en genoplivning af et republikansk medborgerskab.

Men Jordan knytter her også an til den engelske tradition for frivillige fællesskaber, som den store socialistiske teoretiker C. D. H. Cole (1889- 1959) byggede hele sin socialismeteori på.

Bill Jordans kommunitære/liberale borgerlønsfortælling

Jordans afklaring af borgerlønsidéens værdimæssige grundlag fører ham til at se idéen i et nyt lys. Hvor han tidligere især havde set idéen som en ny måde at kombinere liberalisme og socialisme på, argumenterer han nu for også at se borgerløn som en ny kombination af liberal retfærdighed og kommunitært fællesskab (Jordan 1992).

I det bestående system ser både liberale og socialister fattigdom under en fordelingsvinkel (redistributionssynsvinkel) snarere end en deltagelsesvinkel. Man er blot uenige om, hvor meget der skal fordeles over markedet, og hvorledes fordelingen over staten skal ske. Jordan mener, at det er vigtigt at se på samfundet som et medlemskab (»the idea of membership«). Det er en central metafor for ham.

Jordan genopliver her den kommunitære traditions læggen vægt på fællesskabet, der må ligge til grund for den redistribution, som sker over marked og stat.

For Jordan har, som allerede nævnt, det civile samfund etisk primat. »Sharing in« i form af et medlemskab i et fællesskab (et kommunitært fællesskab) må ligge til grund for en »sharing out«, en redistribution over marked eller stat (en liberal retfærdighed) (ibid:157-159). Man skal have sikret en rettighed til at eksistere og have en autonomi i et ordentligt fællesskab.

Det betyder, at man ikke kun har samme rettigheder som andre medlemmer. I et medlemskab ligger også, at man har andel i det samme fælles gode, at man har en form for fælles liv. Her ligger en fælles identitet og skabelse af et fælles bedste. Jordan mener, at både liberalister og socialister har glemt, at et fælles medlemskab skal være fundamentet for en fordeling.

Hvorledes samfundsvidenskab kan være med til at fastholde og nykonstruere samfundsmæssige magtforhold

Det er Jordans grundsynspunkt, at videnskabelige teorier er med til at konstruere virkeligheden. Hans bestræbelse er at levere en teori, der er med til at konstruere en bedre virkelighed med øget autonomi og frihed.

Men alle sociale teorier er samtidig utopier om det gode samfund, og de dominerende samfundsteorier er af økonomisk art. Jordan kalder dem nyortodokse (»rational choice« eller »public choice«). Det er et forsøg på at bruge økonomisk teori på hele samfundet og konstruere samfundet efter individuelle, rationelt valgte præferencer. (»an attempt to apply economic theory to the whole social system« (Jordan 1989:10)).

Jordan giver en sammentrængt karakteristik af denne ortodoksis argumenter:

- »1. People should be free to choose in decisions about their lives.
- 2. Individuals are responsible for themselves and for the commitments they make to others.
- 3. People are entitled to what they can legally earn and to the property they can legally acquire.
- 4. The government, which should be chosen by the majority of voters, should provide only those goods which all need, but which cannot be supplied by markets.« (Ibid:11).

Paradigmer er med til at konstruere og synliggøre bestemte dele af virkeligheden. Jordan taler om, at denne nye ortodoksi er med til at usynliggøre (»make invisible« (ibid:64)) de fælles interesser. Men dette paradigme er også med til at legitimere og styrke det politiske billede i samfundet, hvor et flertal holder et mindretal uden for arbejdsmarkedet. Jordan taler om, at teorien »justify this exclusion«, og om at »the new orthodoxy has reinforced the majority's interest in excluding the minority by rewarding those in full-time work« (ibid:97).

Den nye dominerende samfundsvidenskabelige teoridannelse ses hermed som et element i skabelsen af det moderne klassesamfund: »I have suggested that the new orthodoxy creates an economic system which divides the interest of the job-rich majority from the job-poor minority, and in the process divides exploited members of the majority from the underclass because they stand to loose by an egalitarian redistributive programme.« (Ibid:97).

Public Choice som dårlig problemløser

Jordan er meget kritisk over for den fremherskende samfundsteori og mener, det er vigtigt at fremdrage de skjulte omkostninger af de uintenterede konsekvenser af denne teori (»reveal the hidden costs and unintended consequences of the policy programmes« (Jordan 1996:113). Teorien overser nemlig »the cost of crime, disease, disorder and dislocation that would flow from otherwise advantageous exclusion« (ibid:34). Ligeledes ses bort fra, at moral, fællesskab og samfundet som sådan er nogle fundamentale faktorer: »an unconditional inclusion that seems to transcend such economic factors« (ibid:19).

Man må altså konkludere, at denne nyortodokse teori ikke er en god problemløser. Den har nogle uintenterede konsekvenser, og dens anbefalinger af løsninger skaber nogle problemer. Jordan udtrykker det på den måde: »The new orthodoxy purports to provide a model of society, which solves the problems of competition and mutual mistrust. In practice, its unintended consequences include a deterioration of social relations, to the point where no common interests between individuals are recognizable and hostility and mistrust are universal« (Jordan 1989:171).

For ham er det et yderligere argument for et paradigmeskift, når en problemløsning kommer ind i en ond cirkel, hvor de traditionelt valgte løsninger forstærker problemerne og skaber nye problemer, som er værre end dem, man oprindeligt reagerede på. Det lægger op til en radikal nyorientering.

Public Choice som videnskabelig forklaring

Men for Jordan er public choice-teorien imidlertid ikke bare en ideologisk legitimering. Den er faktisk også en teori, der på trods af dens ideologiske funktioner er i stand til at give en vis forklaring på udstødelsen i samfundet. Han finder med støtte i Mancur Olson (1982) og James Buchanan (1986) en økonomisk teori som forklarer rationalet i udstødningsmekanismen: »A theory of groups that explains how individuals choose to join together in associations of all kinds (from households to communities), excluding outsiders from the goods that they supply to each other.« (Jordan 1996:7).

Jordan ser nogle nye tendenser, som kan forklares ud fra en public choice inspireret teori om inkludering og ekskludering. Der er også tegn på, at både rige og fattige adopterer public choice-teorien i deres samfundsmæssige adfærd. Det viser sig i, at familien bliver opfattet som den primære kollektive rationelle enhed, og det viser sig i form af forsvaret for privilegier i lønhierarkiet. Der sker en »household priority (family first), club formation and informal resistance«.

Det er også tegn på, at fællesskaberne i samfundet ændrer karakter, ved at der udvikler sig flere »communities of choice« (valg-fællesskaber) i modsætning til »communities of fate« (skæbne-fællesskaber). Han ser tendenser til, at eliten i samfundet i stigende grad betragter flere fællesskaber som valg-fællesskaber og færre som mere forpligtende skæbne-fællesskaber, mens underklassen

bliver tvunget til at gøre nogle af deres »valg-fællesskaber« til noget, der ligner »skæbne-fællesskaber«. Det kan kun modvirkes, hvis man genetablerer et politisk fællesskab, »democratic community«, der af alle opleves som en form for skæbnefællesskab. Det nye er imidlertid, at det nationale fællesskab også er ved at smuldre, på grund af immigrationen og globaliseringen. Jordan har foretaget nogle empiriske studier af, hvorledes fattige opfører sig, hvor han finder, at de både er præget af en diskurs om økonomisk rationalitet og en moralsk fællesskabsdiskurs. Det er typisk, at de forskellige teoretikere fremstiller de fattige helt forskelligt, fordi de bruger forskellige samfundsbriller. Den markedsorienterede ser dem som »opportunistic rational egoists«, de velfærdsorienterede teoretikere ser dem som »victims who have been marginalized«, hvorimod Jordan selv forsøger at give et billede, der svarer til deres eget mere splittede billede af sig selv.

Han finder i lighed med Jørgen Goul Andersens danske undersøgelser af arbejdsløses holdninger, at de fattige er langt mere aktive, fyldt med ressourcer, end antaget af mange (Goul Andersen 1996A). Konklusionen er: »So their construction of themselves was more market-oriented and economically activist than the picture drawn of them by the welfare school, and more welfare-oriented than the market school aspires to make them.« (Jordan 1992:39).

En delvis borgerløn svarer efter Jordans tolkning meget bedre til de marginaliseredes behov end de løsninger, der bliver foreslået af liberale (nedskæring af deres ydelser), og dem, der bliver foreslået fra traditionel velfærdsorienteret side (»work-fare«).

Et eksempel på en teoretisk dekonstruktions- og rekonstruktionsproces

Hele Bill Jordans videnskabelige produktion kan ses som en lang og vedvarende bestræbelse på at gøre sig fri af de dominerende samfundsteorier (af liberal og marxistisk tilsnit) og skabe en samfundsteori om det gode samfund (»The Common Good«), hvor »basic income« er det første skridt til en realisering af dette samfund.

I modsætning til mange andre borgerlønsteoretikere starter han med intuitivt at blive overbevist om borgerlønsideens konkrete politiske nødvendighed for at rekonstruere og udvikle det engelske velfærdssamfund. Herefter udvikler han trin for trin en samfundsforståelse, der »passer« til borgerlønsideen. Lag for lag afdækker Jordan, hvilke grundlæggende værdier en borgerlønside skal bygge

på og tilgodese, og på hvilke måder dette står i modsætning til de dominerende traditioner, institutioner og ideologier. Man kan derfor sige, at Jordans teoretiske udvikling viser, hvorledes en paradigmeskabelse sker med det bevidste mål at skabe et særligt borgerlønsparadigme. Han foretager en dekonstruktion af de dominerende teorier og ideologier og en parallel rekonstruktion af en ny samfundsforståelse, hvor borgerløn er et element.

Jordan starter med at afdække styrker og svagheder (styrkerne er i det følgende sat i parentes) i de tre dominerende socialpolitiske traditioner, den liberalt-konservative (medborgerskabet), den libertære-venstreorienterede (frihedsbegrebet), og den fabianske-socialdemokratiske (statslig dækning af basisbehov), og konstruerer herudfra en videreudvikling af det Marshall'ske sociale medborgerskab i form af en »basic income«, som noget nyt, der er skabt ved at kombinere noget gammelt på en lidt anden måde.

Herefter viste han, at borgerlønsidéen må forbindes med udvikling af en model for, hvorledes man kan kombinere individuel autonomi og politisk autoritet. For Jordan kan hverken lighed eller frihed være et overordnet mål i et samfund. Det kan derimod retfærdighed som en balance mellem de to. Han foreslår derfor en integrering af de liberale og socialistiske principper på den måde, at liberale må udvide deres autonomiforestilling i forhold til markedet og dermed acceptere en lighed med hensyn til den grundlæggende behovstilfredsstillelse, mens socialister må acceptere en autonomi i forhold til staten, retten til frit at følge sine projekter på grundlag af en økonomisk eksistenssikring.

Litteratur

Jordan, Bill (1973) *Paupers: the making of the new claiming class*. London og Boston: Routledge & Kegan Paul.

Jordan, Bill (1976) *Freedom and the Welfare State*. London og Boston: Routledge & Kegan Paul.

Jordan, Bill (1981) *Automatic poverty*. London and Boston: Routledge & Kegan Paul. Jordan, Bill (1985) *The State. Authority and Autonomy*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Jordan, Bill (1987) *Rethinking Welfare*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Jordan, Bill (1989) *The Common Good. Citizenship, Morality and Self-Interest*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Jordan, Bill (1992) *Basic Income and the Common Good* IN Philippe Van Parijs (ed.) *Arguing for Basic Income*. London and New York: Verso:155-177.

Jordan, Bill, S. James, H. Kay & M. Redley (1992) *Trapped in Poverty? Labour-market Decisions in Low Income Households*. London and New York: Routledge.

Jordan, Bill (1996) *A Theory of Poverty and Social Exclusion*. Cambridge: Polity Press.

Marshall, T.H. (1950) *Citizenship and Social Class*. Cambridge